

CZU: 343.237

CAZURI SPECIALE DE COMPLICITATE

Mariana GRAMA

Universitatea de Stat din Moldova

Complicele nu săvârșește nemijlocit latura obiectivă a infracțiunii, dar, în procesul pregătirii de infracțiune sau la etapa săvârșirii ei, acordă ajutor celorlalți participanți, în special autorului, prin crearea posibilității reale de a duce infracțiunea până la capăt sau poate favoriza infracțiunea și infractorul chiar și după comiterea infracțiunii, dacă favorizarea nu a fost promisă din timp.

În principiu, complicitatea este posibilă la toate infracțiunile, dar în raport cu unele situații pot fi duse totuși unele discuții, de exemplu: în raport cu organizarea, instigarea și autoratul; în cazul infracțiunilor cu subiect special, infracțiunilor bilaterale, infracțiunilor prelungite, infracțiunilor complexe, infracțiunilor de obicei, infracțiunilor progresive, infracțiunilor săvârșite cu două forme de vinovăție etc.

Cuvinte-cheie: *participație, complice, complicitate, infracțiune, autor, contribuție morală, contribuție materială.*

SPECIAL CASES OF COMPLICITY TO CRIME

The accomplice does not commit the Actus Reus of the criminal offence by himself but, during the process of criminal preparation or on the stage of its commission, this subject is aiding other parties to crime, especially the principal (the author of the crime) by means of creating real possibilities for fulfillment of the criminal act and achieving criminal result, as well as can commit a concealment or acquiescence of criminal offence even after criminal offence was committed with a condition that this assistance was not promised previously.

As a general rule, complicity to crime is possible in all types of criminal offences but in some special cases there can appear some disputable questions referring the organizing, abetting and co-execution, in case of special subject crimes, progressive and usual crimes, double blame crimes and so on.

Keywords: *participation, accomplice, criminal offence, author, moral contribution, material contribution.*

Introducere

Complice la infracțiune poate fi orice persoană care îndeplinește condițiile generale pentru a fi subiect al infracțiunii. În prezentul articol vom face o generalizare asupra unor particularități ale răspunderii complicelui în raport cu ceilalți participanți la infracțiune și în raport cu diferite situații ce pot să apară în practica judiciară. Reieșind din natura juridică a participației și din sistemul parificării aplicării pedepsei pentru participații la infracțiune consacrat în art.83 CP RM, acestea, dar și alte situații pot caracteriza activitatea complicelui la infracțiune. Nu este o cercetare exhaustivă, ci o cercetare care vine să scoată în evidență anumite cazuri speciale caracteristice practicii judiciare.

Rezultate și discuții

Din prevedirile alin.(5) art.42 CP RM reiese că complicele, în raport cu alți participanți la infracțiune, contribuie „indirect” la săvârșirea infracțiunii. Complicele nu planifică, nu determină, nu conduce în mod nemijlocit fapta prevăzută de legea penală, ci înlesnește această realizare, făcând, prin sprijinul pe care îl acordă, ca autorul să săvârșească mai repede și mai sigur fapta incriminată. În raport cu alți participanți la infracțiune, complicele execută un rol secundar, accesoriu [1].

Această opinie nu este unica expusă în doctrina de specialitate. Alți autori [2] susțin că gradul de participare a complicelui la săvârșirea infracțiunii trebuie apreciat în comparație cu rolul autorului, pentru că numai o examinare comparativă a actelor de ajutor, în raport cu cele de executare, poate pune în evidență importanța concretă a ajutorului oferit de complice.

Privită prin prisma contribuției concrete la comiterea infracțiunii, activitatea complicelui, care, de regulă, este mai puțin importantă decât cea a autorului, instigatorului sau organizatorului, poate uneori să apară tot atât de însemnată, dacă nu chiar mai importantă decât a acestora; de aceea, posibilitatea ca actele de complicitate să fie mai grav sancționate decât ale autorului sau ale celorlalți participanți nu poate fi exclusă, în raport cu elementele concrete de individualizare a pedepsei.

Fără îndoială, acțiunile sau inacțiunile complicelui la infracțiune au pondere ce nu trebuie neglijată în cadrul participației penale.

Complicitatea este posibilă la orice etapă a activității infracționale, însă până la momentul consumării de facto a acesteia. Acțiunile, întreprinse după consumarea infracțiunii, nu constituie complicitate (adică, participație), ci favorizare a infracțiunii (doar dacă nu au fost promise în prealabil).

Uneori complicitatea se exprimă prin acțiuni care prezintă semnele unei componente de infracțiune de sine stătătoare prevăzute de Partea Specială a Codului penal, de exemplu: procurarea și transmiterea armei autorului pentru comiterea omorului sau răpirea mijlocului de transport pentru a-l pune la dispoziție autorului infracțiunii. În aceste cazuri cele comise trebuie calificate prin concurs: ca infracțiune de sine stătătoare și complicitate la cea de a doua infracțiune [3].

Calificarea acțiunilor complicelui depinde de rezultatul activității autorului. Dacă autorul, în pofida străduințelor complicelui, nu a dus infracțiunea până la capăt, atunci cele comise de complice trebuie calificate ca tentativă de infracțiune.

De cele mai multe ori activitatea complicelui este raportată doar la activitatea autorului, însă la comiterea infracțiunii mai pot contribui și alți participanți, executarea rolului cărora la fel poate fi înlesnită de către complice.

La fel, complicitate poate exista atât la infracțiunile comise prin acțiune, cât și la cele comise prin inacțiune.

Practica judiciară din țara noastră, dar și din alte țări, impune vehement generalizarea diferitor situații și cazuri speciale de complicitate la infracțiune. În această ordine de idei putem menționa că, în general, orice faptă prevăzută de legea penală este susceptibilă de participație. În legătură cu anumite situații se pot duce totuși unele discuții, și anume:

- complicitatea în raport cu organizarea, instigarea și autoratul;
- complicitatea la săvârșirea infracțiunilor cu subiect special;
- complicitatea la săvârșirea infracțiunilor bilaterale;
- complicitatea la săvârșirea infracțiunilor prelungite;
- complicitatea la săvârșirea infracțiunilor complexe;
- complicitatea în cazul infracțiunilor de obicei și al infracțiunilor progresive;
- complicitatea în cazul infracțiunilor săvârșite cu două forme de vinovăție etc.

Complicitatea în raport cu organizarea, instigarea și autoratul

Specificul infracțiunilor săvârșite în participație constă în faptul că semnele acestora sunt prevăzute atât în dispozițiile normelor din Partea Specială a Codului penal, cât și în cele din Partea Generală a Codului penal al Republicii Moldova [4].

Regula generală de calificare a participației la infracțiune rezultă din art.83 CP RM, ce are la bază teoria accesorietații participației și care stabilește că organizatorul, instigatorul și complicele la o infracțiune, prevăzută de legea penală și săvârșită cu intenție, se sancționează cu pedeapsa prevăzută de lege pentru autor. Deci, norma de incriminare invocată autorului este norma din Partea Specială a Codului penal, iar organizatorului, instigatorului și complicelui li se invocă suplimentar și alineatul din art.42 CP RM, corespunzător rolului exercitat.

Activitatea participanților are caracter absorbant. Autoratul, ca activitate independentă și principală, absoarbe atât organizarea, instigarea, cât și complicitatea. Organizarea absoarbe instigarea și complicitatea, iar instigarea absoarbe complicitatea [5].

Astfel, de exemplu, instigatorul care contribuie prin acte de executare la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală încetează de a fi instigator și devine autor (coautor); tot astfel, complicele care, după ce a prestat ajutorul său la comiterea faptei, comite el însuși acte de executare nemijlocită, pierde calitatea de complice, devenind autor (coautor); instigatorul care dă ajutor autorului să comită fapta rămâne instigator, fără a deveni și complice. Prin urmare, există activitatea autorului care este una independentă și principală față de celelalte, organizarea și instigarea sunt dependente, deși principale, iar complicitatea este dependentă și secundară. Activitățile dependente se absorb în cea independentă, iar cea secundară în cele principale. Unii autori [6] consideră că această soluție se impune în mod logic. Dacă infracțiunea este comisă de o singură persoană, autoratul poate implica și activități specifice organizării, instigării sau complicității, săvârșite, însă, de această dată toate, de aceeași persoană – de către autor. Într-adevăr, autorul, a cărui activitate specifică constă în săvârșirea actelor de executare, poate avea și inițiativa comiterii infracțiunii (ceea ce este de esența instigării), după cum poate produce, procura sau adapta mijloacele sau instrumentele de comitere sau poate lua orice măsuri sau crea orice condiții în același scop (ceea ce este de esența complicității). Dar dacă este așa, și din moment ce (în asemenea caz) făptuitorul se pedepsește numai ca autor, nu există nicio rațiune pentru ca, în

situația în care din sfera actelor realizate în această ipoteză de autor ar lipsi, de pildă, cele de esență instigării, unitatea actelor săvârșite de autor să se destrame – numai pentru că cele de instigare au fost realizate de altă persoană – și să ne aflăm în fața unui concurs de activități, autorat și complicitate. Ceea ce formează o unitate când reprezintă mai mult, trebuie să rămână o unitate și când reprezintă mai puțin. Unitatea infracțiunii împiedică disocierea actelor de săvârșire – indiferent de modalitatea lor – atunci când ele sunt opera aceleiași persoane.

Este necesar a face o subliniere specială cu privire la incompatibilitatea calității de complice cu aceea de coautor la aceeași faptă, deoarece uneori s-a susținut (eronat) că, din moment ce se ajută reciproc la săvârșirea actelor de executare, în mod necesar coautorii sunt și complici, unii la ceilalți. În legătură cu acest punct de vedere, observăm că una și aceeași activitate nu poate constitui totodată și un act de participare principală, și un act de participare secundară. Pe lângă aceasta, coautorul, unindu-și eforturile cu ale altora, în vederea săvârșirii faptei care este și a sa, deși îi ajută și pe ceilalți, în realitate se ajută pe sine [7].

În practica judiciară există cazuri când un participant îndeplinește mai multe roluri (cu excepția autorului), atunci la calificare trebuie invocate toate normele din art.42 CP RM care desemnează participantul respectiv. De exemplu, instigarea și complicitatea la furt neagravată trebuie calificate în corespundere cu alin.(4), (5) art.42 și cu alin.(1) art.186 CP RM [8]. Dacă autorul îndeplinește suplimentar și rolul de complice, la calificare se va reține doar norma din Partea Specială a Codului penal care incriminează fapta infracțională concretă ce a fost comisă, fără invocarea art.42 CP RM.

În alt caz, când complicele, după ce a contribuit la activitatea autorului (de exemplu, a procurat instrumentele necesare pentru comiterea furtului), participă alături de autor la executarea nemijlocită a furtului, el devine coautor, pentru că activitatea autorului este principală (reieșind din teoria accesorieității) în raport cu complicitatea și absoarbe actele de complicitate. Dacă o persoană, după ce organizează comiterea faptei și/sau determină o altă persoană la comiterea faptei prevăzute de legea penală, ajută autorul să procure mijloacele de săvârșire a infracțiunii (sau îl ajută în oricare alt mod), ea va fi sancționată pentru organizare sau instigare, întrucât acestea sunt forme mai cuprinzătoare în raport cu actele de complicitate.

Dacă autorul săvârșește o faptă mai gravă decât cea cu privire la care s-a înțeles cu complicele, acesta din urmă va răspunde numai pentru fapta la care a intenționat să-l ajute pe autor, dacă nu a cunoscut sau nu a prevăzut posibilitatea săvârșirii de către autor a faptei mai grave. Dacă autorul a săvârșit o faptă mai puțin gravă decât aceea la care s-a referit înțelegerea, complicele va răspunde pentru ceea ce autorul a săvârșit (de exemplu, în cazul când complicele transmite autorului informațiile necesare pentru a comite o tâlhărie, însă acesta comite un furt, complicele va răspunde pentru furt la fel ca și autorul).

Unii doctrinari [9] consideră că dacă autorul nu folosește instrumentele de spargere oferite de complice și săvârșește fapta cu alte instrumente, complicitate oricum va exista, doar că nu una materială, ci una intelectuală (morală), întrucât complicele prin fapta sa a contribuit la consolidarea intenției infracționale a autorului.

Potrivit legislației penale a Republicii Moldova, în acest caz complicitatea rămâne a fi una materială și se încadrează în „acordarea de mijloace sau instrumente” și, indiferent dacă ulterior autorul le-a folosit sau nu, rolul complicelui s-a consumat odată cu acordarea mijloacelor sau instrumentelor autorului.

Dacă contribuția complicelui a fost inutilă, această contribuție poate fi calificată ca o tentativă la complicitate [10].

Este specifică și situația de complicitate mijlocită, atunci când contribuția complicelui la săvârșirea faptei se realizează prin intermediul unei alte persoane care cu bună știință a îndeplinit acest rol de mijlocitor, devenind, la rândul său, complice, iar dacă a acționat fiind indus în eroare, răspunderea sa penală va fi exclusă.

Atunci când mijlocitorul acționează intenționat, complicitatea poate lua forma de complicitate la organizare, complicitate la instigare, complicitate la complicitate.

Complicitate la organizare ar fi, de exemplu, când complicele ajută organizatorul la întocmirea planului comiterii infracțiunii sau la alegerea altor coparticipanți. Complicitate la instigare este atunci când, de exemplu, complicele îi oferă instigatorului o sumă de bani cu care să-l determine mai ușor pe autor la săvârșirea faptei. Complicitate la complicitate ar fi, de exemplu, atunci când o persoană îl sprijină pe complice ca să-și poată aduce contribuția la săvârșirea faptei prevăzute de legea penală, cunoscând rolul și scopul acestei contribuții.

Situația când are loc instigarea la complicitate, care presupune determinarea unei persoane de a sprijini săvârșirea unei infracțiuni prin acte de complicitate de orice fel, poartă caracterul unei simple complicități.

Complicitatea la săvârșirea infracțiunilor cu subiect special

Participația are anumite particularități și în cazurile în care are loc comiterea unei infracțiuni cu subiect special. Spre exemplu, în opinia unor autori [11], participația la infracțiunea de pruncucidere este de neconceput,

deoarece tratamentul atenuat, prescris de legiuitor, are caracter personal și se răsfrânge exclusiv asupra mamei. Tratamentul atenuat este condiționat de starea ei psihofiziologică specifică din timpul nașterii sau imediat după naștere. Acest factor se raportează exclusiv la mamă și nu poate determina o influență atenuantă asupra calificării faptelor celorlalți participanți la infracțiune.

În așa mod, este propusă următoarea variantă de calificare: dacă lipsirea de viață a copilului nou-născut este săvârșită împreună cu alte persoane, atunci:

- a) mama acestuia va răspunde în calitate de autor al infracțiunii prevăzute la art.147 CP RM;
- b) celelalte persoane vor răspunde ca autori ai infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(3) art.204/1 CP RM (dacă au calitatea de membri ai familiei victimei) sau în baza lit.e) alin.(2) art.145 CP RM (dacă nu au calitatea de membri ai familiei victimei).

Dacă mama și-a lipsit de viață copilul nou-născut în rezultatul organizării, instigării sau complicității altor persoane, ea trebuie trasă la răspundere ca autor al infracțiunii de pruncucidere, pe când cei care au organizat săvârșirea infracțiunii, au instigat-o sau i-au fost complici trebuie trași la răspundere potrivit art.42 și lit.c) alin.(3) art.201/1 CP RM (dacă au calitatea de membri ai familiei victimei) sau în baza art.42 și lit.e) alin.(2) art.145 CP RM (dacă nu au calitatea de membri ai familiei victimei).

În opinia promotorilor acestei opinii, aici vorbim despre lipsa unei participații propriu-zise, deși tot ei vorbesc despre „săvârșirea infracțiunii cu alte persoane” [12], ceea ce reprezintă unul dintre semnele participației penale. Opinia acestor autori este susținută și de doctrinarii ruși [13], români [14] și autohtoni [15]. Argumentul în susținerea opiniei date este acela că, pentru a exista participație, este necesar „ca toți infractorii să săvârșească aceeași infracțiune (adică, să realizeze o activitate în comun – *n.a.*), ceea ce determină unitatea de încadrare juridică a faptei (sublinierea ne aparține – *n.a.*)”. Astfel, mai apare ca argument și faptul că din punct de vedere obiectiv toate persoanele săvârșesc aceeași faptă, însă din punct de vedere subiectiv – nu, de aceea încadrarea juridică nu poate avea loc în baza unei singure norme din Codul penal.

În această ordine de idei, ținem să menționăm că articolul 41 din Codul penal nu cere expres pentru existența participației unitatea de încadrare juridică a faptei (deși este o condiție logică – *n.a.*); în schimb, legiuitorul cere prezența unității intenției, despre care autorii sus-numiți spun că nu există, fiind o trăsătură subiectivă obligatorie a participației ce poate fi dedusă din definiția legală a participației.

De aici, pe calea interpretării logice, deducem regula aplicării pedepsei în cazul pruncuciderii (dar, considerăm, și în cazul altor infracțiuni cu subiect special): dacă în normele din Partea Specială a Codului penal există două norme dintre care una este generală, iar cealaltă specială în raport cu prima (omorul intenționat este normă specială în raport cu pruncuciderea, care este o normă generală, în acest caz concret), calificarea se face în baza acestor două norme de sine stătătoare cu trimitere la alin.(5) art.42 CP RM. Dacă o astfel de concurență de norme nu există, regulile calificării sunt diferite: doar cu trimitere la norma din Partea Generală.

Dacă mama copilului nou-născut a avut rolul de organizator, instigator sau complice la lipsirea de viață a acestui copil de către o altă persoană, ultima trebuie să răspundă ca autor al infracțiunii prevăzute la lit.c) alin.(3) art.201/1 CP RM (dacă are calitatea de membru al familiei victimei) sau în baza lit.e) alin.2. art 145 CP RM (dacă nu are calitatea de membru al familiei victimei). Mama victimei trebuie trasă la răspundere conform art.42 și 147 CP RM.

Complicitatea la infracțiunile bilaterale

Prin infracțiune bilaterală înțelegem fapta săvârșită ce nu poate fi realizată decât de două sau mai multe persoane, chiar dacă unele dintre ele nu răspund penal (de ex., incestul) [16].

Pentru a analiza complicitatea la infracțiunile bilaterale este necesar să facem distincția dintre infracțiunile bilaterale nedisociate (de ex., incestul) și infracțiunile bilaterale disociate (de ex., coruperea pasivă și activă, luarea și darea de mită).

În cazul incestului, de exemplu, ambii parteneri sunt supuși răspunderii penale.

În cazul infracțiunilor bilaterale nedisociate, ajutorul dat de o persoană constituie o complicitate unică, fie că ajutorul a fost dat ambilor autori, fie numai unuia dintre ei.

În cazul infracțiunilor bilaterale disociate, când activitățile bilaterale sunt incriminate ca fapte distincte, poate exista complicitate în cazul ambelor activități. Cu referire la aceasta în literatura de specialitate s-au conturat mai multe opinii. Prima opinie reține că ne aflăm în fața a două complicități distincte la două infracțiuni diferite, complicități aflate în concurs ideal [17].

O altă opinie declară că trebuie luat în considerare criteriul subiectiv, plecându-se de la premisa că, în toate situațiile, ajutorul dat pentru una dintre infracțiuni reprezintă implicit și un ajutor pentru cealaltă, astfel încât nu se poate identifica un criteriu în cadrul laturii obiective a complicității.

Conform criteriului subiectiv, într-o primă situație complicele urmărește să dea ajutor ambilor autori ai celor două infracțiuni, iar într-o a doua situație complicele urmărește să dea ajutor cu intenție directă doar unui autor, însă îl ajută pe celălalt, cu intenție indirectă. În primul caz se propune să se rețină complicitatea la infracțiunea cu pedeapsa mai mare, iar în cel de al doilea – la infracțiunea la care complicitatea s-a săvârșit cu intenție directă [18].

Mai există și opinia, potrivit căreia în cazul infracțiunilor bilaterale disociate ajutorul dat în realizarea uneia dintre ele reprezintă și un ajutor pentru cealaltă, astfel că, pentru complice, întotdeauna va exista dublă participare. Astfel, se ajunge ca autorii să fie sancționați pentru o singură infracțiune, în timp ce complicele – pentru două infracțiuni, ceea ce este inechitabil [19].

Un alt autor [20] opinează că atunci când intermediarul ajută în activitatea sa doar un singur infractor, trebuie reținută numai complicitatea la infracțiunea săvârșită de acesta. În cazul în care intermediarul face legătura, de exemplu, între mituit și mituitor, ar fi echitabil ca intermediarul să răspundă penal pentru infracțiunea cea mai gravă.

Conform legii penale și practicii judiciare din Republica Moldova, dar și pct.13 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție*, nr.11 din 22 decembrie 2014, dacă promisiunea, oferirea sau darea unei persoane publice sau unei persoane publice străine a remunerației ilicite se realizează prin mijlocitor, acesta acționând în numele corupătorului și cu intenția de a-l ajuta, mijlocitorul va avea calitatea de complice specificată la alin.(1) art.325 CP RM.

Potrivit pct.16 din aceeași hotărâre, în cazul în care traficantului de influență i se transmite remunerația ilicită destinată nemijlocit nu doar acestuia, dar și factorului de decizie influențat, pentru a-l determina să săvârșească anumite acțiuni, atunci cele comise de traficantul de influență vor fi calificate în baza alin.(1) art.326, alin.(5) art.42 și alin.(1) art.325 CP RM, adică pentru trafic de influență și complicitate la corupere activă.

Punctul 18 din aceeași hotărâre stipulează că infracțiunea prevăzută la alin.(1) art.326 CP RM se poate realiza și prin participație complexă, atunci când latura obiectivă este realizată prin mijlocitor, cu condiția ca ultimul să acționeze în numele traficantului de influență și cu intenția de a-l ajuta. În asemenea împrejurări, mijlocitorul îndeplinește rolul juridic de complice, faptele căruia vor fi încadrate în prevederile alin.(5) art.42 și alin.(1) art.32 CP RM. Cel în numele căruia a acționat mijlocitorul va avea calitatea de autor al infracțiunii prevăzute la art.326 CP RM [21].

Complicitatea la săvârșirea infracțiunilor prelungite

Sunt posibile mai multe situații privitoare la complicitatea raportată la infracțiunea prelungită.

În cazul infracțiunilor prelungite, complicitatea este posibilă fie la una sau la unele din acțiunile componente, fie la toate acțiunile ce alcătuiesc infracțiunea respectivă. În primul caz, acela care a cooperat ca complice doar la o parte de acțiuni nu va fi considerat complice la întreaga infracțiune, ci numai la acea activitate ori la acele activități la a căror realizare a avut o contribuție efectivă [22].

Această concluzie se întemeiază pe premisa că, datorită autonomiei infracționale a oricăreia dintre acțiunile componente, infracțiunea prelungită se poate disocia în tot atâtea infracțiuni distincte, susceptibile, fiecare în parte, de participație. Dimpotrivă, participarea la toate acțiunile din cadrul infracțiunii prelungite este considerată participare la săvârșirea infracțiunii prelungite însăși.

Această opinie pare a fi corectă, numai că trebuie să ținem cont și de faptul că acțiunile identice care alcătuiesc infracțiunea prelungită în unele cazuri ele însele pot avea calitatea de infracțiuni distincte, iar în altele – nu. De exemplu, furtul în proporții considerabile poate să apară ca infracțiune prelungită, săvârșită prin acțiuni care, fiecare în parte, constituie contravenții administrative.

O altă situație poate fi dedusă din prevederile pct.29 al Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor*, nr.23 din 28 iunie 2004. Dacă sustragerea este săvârșită de două sau mai multe persoane prin pătrundere în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în locuință (și în cazul în care ar fi o infracțiune prelungită – *n.a.*), trebuie luat în considerare faptul că acțiunile persoanei care nu a intrat în încăpere, în alt loc pentru depozitare sau în

locuință, dar care, potrivit rolului repartizat (a stat de pază), a luat parte la acțiunile de intrare în ele a altor persoane sau de luare a bunurilor din ele, reprezintă coautorat și nu complicitate. Considerăm că este o interpretare corectă, deoarece modul ascuns al comiterii furtului este un semn obligatoriu al acestei componente de infracțiune: metoda comiterii infracțiunii, în cazul dat, este un semn obligatoriu al laturii obiective, iar cel ce realizează total sau parțial latura obiectivă a infracțiunii este autor (coautor) [23].

Complicitatea în cazul infracțiunilor complexe

Complicitatea este compatibilă cu infracțiunile complexe intenționate (cele comise cu două forme de vinovăție vor fi examinate mai jos). Existența unei înțelegeri anterioare între autor și complice, în vederea săvârșirii de către primul a unei infracțiuni complexe, nu creează dificultăți în privința încadrării juridice.

Totuși, dacă după intervenirea unei asemenea înțelegeri cu privire la săvârșirea unei infracțiuni simple autorul abandonează intenția de a săvârși infracțiunea inițială săvârșind o infracțiune complexă, pot apărea întrebări referitoare la încadrarea juridică.

Probleme privind stabilirea răspunderii complicelui apar în situația în care fapta comisă de autor este alta decât cea aflată în reprezentarea complicelui (de exemplu, complicele a acordat ajutor în comiterea unei tâlhării, iar autorul comite un furt, sau invers).

Prin urmare, dacă complicele se înțelege să contribuie la săvârșirea unei infracțiuni complexe (de exemplu, tâlhăria), iar autorul comite un furt, complicele va răspunde numai pentru participare la infracțiunea efectiv săvârșită (furt, tentativă de tâlhărie). Acest caz în literatura română este numit „participație putativă” [24].

Invers, dacă complicele intenționează să ajute la comiterea unui furt (infracțiune simplă), dar autorul comite o tâlhărie (infracțiune complexă), se va reține complicitate la furt. Dacă complicele nu a știut și nici nu a prevăzut că se va comite o infracțiune de tâlhărie, acest fapt denotă că intenția complicelui față de această infracțiune nu este prezentă; or, complicele întotdeauna trebuie să acționeze (inacționeze) cu intenție.

După părerea noastră, reținerea complicității la infracțiunea complexă se va putea face numai dacă există date concrete care ne conving că complicele a acționat cu intenție (directă sau indirectă) la săvârșirea infracțiunii. De exemplu, complicele îi strecoară în buzunar autorului un pistol pentru orice eventualitate, chiar dacă acesta nu îl folosește, ci lovește doar cu el victima furtului). Chiar dacă complicele înlesnește doar comiterea furtului (pune la dispoziția autorului cheile de la apartamentul victimei), dar a prevăzut că autorul va folosi violența, el va răspunde pentru complicitate la tâlhărie, dacă autorul a folosit totuși violența.

Intenția complicelui, la fel ca și cea a autorului, trebuie să cuprindă toate „elementele” faptei. Dacă, de exemplu, coautorii planifică comiterea unei tâlhării în locuința victimei, în timp ce complicele trebuie să le asigure paza, iar coautorii după comiterea tâlhăriei au ucis una dintre victime, acest din urmă fapt nu poate fi imputat complicelui. Astfel, se va reține o complicitate la tâlhărie și nu la omor. În așa mod, răspunderea complicelui este disociată față de răspunderea coautorilor.

În cazul complicității, nu este necesar ca între autor și complice să existe o înțelegere prealabilă, fiind necesar doar ca complicele să știe despre săvârșirea infracțiunii și despre faptul că activitatea sa îl ajută pe autor. În acest sens, trebuie de reținut că dacă câteva persoane au înconjurat partea vătămată în timp ce autorii, care fac parte din același grup, o lovesc și o deposedează de bunuri, actele acestora constituie complicitate la tâlhărie. De exemplu, sunt greșit calificate ca complicitate la tâlhărie actele persoanei care amenință și imobilizează pe posesorul unui bun, facilitând sustragerea acestuia de către o altă persoană. În acest caz este vorba de coautorat, dat fiind faptul că activitatea desfășurată reprezintă o parte a laturii obiective a infracțiunii de tâlhărie; și invers, nu putem considera coautor pe acela care a primit geanta cu bani, smulsă prin violență de la o casieră. Aici este vorba despre complicitate.

În cazul violului, care la fel este o infracțiune complexă, complicitatea poate fi confundată cu „violul săvârșit de două sau mai multe persoane”. Complice la viol este persoana care, după caz: 1) atrage victima într-un loc dinainte convenit cu autorul violului, comod pentru săvârșirea acestei fapte; 2) pune la dispoziția autorului violului mijlocul său de transport sau locuința sa, în vederea săvârșirii violului; 3) aduce victima în stare de imposibilitate de a se apăra sau de a-și exprima voința, pentru ca, ulterior, autorul violului să poată profita de această stare; 4) întreține cu potențiala victimă un raport sexual benevol, prin aceasta creând imediat condițiile pentru comiterea violului de către autorul infracțiunii, cu care încheiasse în prealabil o înțelegere [25].

În aceste cazuri este vorba despre complicitate anterioară.

Schimbarea poziției victimei sau dezbrăcarea ei în procesul săvârșirii raportului sexual, când se profită de imposibilitatea victimei de a se apăra ori de a-și exprima voința, reprezintă exemple de complicitate concomitentă

la comiterea violului. În aceste cazuri este complicitate și nu coautorat, pentru că nu au loc acte de executare parțială a laturii obiective a infracțiunii de viol, dar contribuții cu rol de ajutor acordat autorului violului [26].

Complicitatea în cazul infracțiunilor de obicei și al infracțiunilor progresive

Infracțiunile de obicei sunt compuse, după cum se cunoaște, din acte care, privite independent, nu sunt pedepsite de lege, dar devin pasibile de pedeapsă penală îndată ce se repetă și demonstrează o deprindere sau o îndeletnicire în săvârșirea lor.

Într-o opinie se susține că dacă persoana a cărei calitate de complice este în discuție a știut că autorul săvârșește o infracțiune de obicei, ajutorul dat de ea la îndeplinirea doar a unuia dintre actele ce se integrează în activitatea incriminată constituie complicitate, căci latura subiectivă – perceperea că participă la o acțiune ce se încorporează într-o infracțiune de obicei – atribuie faptei sale, deși unică, caracter infracțional [27].

Unii autori [28] se întrebă: ce formă de complicitate este posibilă în cazul infracțiunilor de obicei și cum se manifestă aceasta, având în vedere particularitățile elementului obiectiv, pentru care legea impune repetarea acțiunii până denotă un obicei, o practică din partea făptuitorului?

În acest sens trebuie să se facă distincție între complicitatea morală și cea materială. Complicitatea morală, ce constă în întărirea hotărârii infracționale, este posibilă în acele cazuri în care autorul a luat hotărârea de a comite fapta, dar aceasta nu este realizabilă datorită unor îndoieli din partea sa: intervenind în acest moment complicele, care prin anumite argumente sau promisiuni contribuie la întărirea hotărârii infracționale în așa fel încât aceasta poate fi îndeplinită, se poate vorbi de complicitate morală la infracțiunea de obicei.

Potrivit altei opinii, se poate vorbi de participație numai dacă persoana a cărei calitate de participant este în discuție a luat parte la un număr suficient de acte repetate spre a dovedi o asemenea deprindere sau îndeletnicire; dacă ea a cooperat la un singur act sau la un număr de acte insuficient pentru a exprima obișnuința, nu există participație [29].

Această opinie este acceptată și de practica judiciară și susține că complicitatea la infracțiunea de obicei necesită repetarea activității obiective desfășurate de complice. Actul de complicitate dobândește semnificație penală numai în măsura în care prezintă pericol social, fapt ce rezultă din caracterul repetat al activității în cadrul infracțiunii de obicei.

Amintim că infracțiunea progresivă este acea infracțiune care, după ce a atins momentul consumativ corespunzător unei anumite infracțiuni, se amplifică progresiv, fie prin agravarea urmării produse, fie prin producerea de noi urmări, corespunzătoare unei infracțiuni mai grave. Infracțiunea progresivă este o formă de infracțiune unică, în care forma inițială a infracțiunii constituie infracțiunea de bază, iar forma amplificată constituie infracțiunea progresivă.

În așa mod, complicitatea poate exista doar la comiterea infracțiunii de bază, întrucât agravarea urmării are loc deja fără niciun fel de implicare a făptuitorului și, respectiv, nu este necesară niciun fel de altă implicare a oricărui alt participant, inclusiv nici a compliceului.

Complicitatea în cazul infracțiunilor săvârșite cu două forme de vinovăție

Articolul 19 din Codul penal al Republicii Moldova definește infracțiunea săvârșită cu două forme de vinovăție. Dacă cu ani în urmă ne întrebam dacă este sau nu posibilă participația în astfel de infracțiuni, în prezent răspunsul pare a fi unul evident. Cu toate că în cadrul infracțiunilor săvârșite cu două forme de vinovăție sunt prezente și intenția și imprudența, totuși legiuitorul clarifică situația prin sintagma: „În consecință, infracțiunea se consideră intenționată”.

În așa mod, cu toate că participația (implicat și complicitatea) este posibilă doar cu intenție, iar în cazul infracțiunilor săvârșite cu două forme de vinovăție față de urmări este prezentă imprudența, totuși, în general, infracțiunea este considerată intenționată și, deci, poate fi comisă în participație.

În situația acestor infracțiuni, considerăm că legiuitorul a analizat lucrurile din punct de vedere subiectiv, foarte profund. Pentru a explica această afirmație, vom ilustra situația prin următorul exemplu [30]: *la data de 9 ianuarie 1997, între O. și F. s-a iscat un conflict, pe parcursul căruia O. de câteva ori l-a lovit pe F. cu pumnul în față. În acest timp, de locul respectiv s-a apropiat și U., care, fără niciun motiv, de câteva ori l-a lovit cu piciorul pe F. În continuare, U. l-a doborât la pământ pe F. și împreună cu O. au continuat să-l bată pe F., provocându-i multiple leziuni la cap. F. a fost transportat la spital, unde, peste un interval de timp, a decedat. Din Raportul expertizei medico-legale s-a stabilit că moartea a survenit din cauza unei traume multiple a capului: fracturarea craniului, fracturarea oaselor feței, contuzionarea țesuturilor*

creierului, hemoragie cerebrală și bronhopneumonie purulentă bilaterală. Leziunile corporale indicate se referă la vătămarea gravă a integrității corporale și au fost calificate în baza alin.(4) art.151 CP RM.

Această hotărâre nu ar fi provocat niciun fel de obiecții, în cazul în care fiecare dintre participanți ar fi acționat în mod individual. Dar în acest caz este vorba de o infracțiune comisă cu două forme de vinovăție; rezultatul – moartea victimei – este un produs al acțiunilor comune ale lui O. și U., deoarece, dacă vom lua aparte acțiunile infracționale ale acestora, ele ar fi putut să ducă la alt rezultat [31].

În ce privește latura subiectivă, fiecare dintre făptuitori conștientiza caracterul socialmente peiculos al faptei comise în comun, prevedea survenirea unor consecințe concrete în forma vătămării corporale grave și dorea survenirea lor. Însă, atitudinea ambilor față de moartea victimei a fost imprudentă sub forma neglijenței. Atât O., cât și U. trebuiau și puteau să prevadă dezvoltarea de mai departe a lanțului cauzalității și acel rezultat la care poate să ducă. Posibilitatea prezivizunii fiecăruia a fost sporită din contul posibilității de a-și aprecia suplimentar comportamentul și de a-l raporta la comportamentul celuilalt. După cum vedem, în cazul dat față de moartea victimei la ambii făptuitori a avut loc așa-numita „copricinuire imprudentă a daunei”, caracterizată de condiționarea reciprocă și interdependentă a comportamentului participanților la infracțiune.

În general, instituția „copricinuirii imprudente a daunei” se prezintă ca cea mai acceptabilă pentru soluționarea problemei despre răspunderea câtorva persoane care au participat la o infracțiune comisă cu două forme de vinovăție.

În principiu, complicitatea este posibilă la toate infracțiunile. Însă, există și infracțiuni la care unele forme ale complicității nu se pot realiza. De exemplu, complicitatea materială nu poate să aibă loc la infracțiunile omisive, fiindcă conținutul lor nu presupune pregătire și știm că se săvârșesc prin neîndeplinirea unei obligații legale. Din moment ce acest subiect nu depune o activitate pozitivă, nici nu poate să fie ajutat la așa ceva, sub aspect material. În schimb, este pe deplin posibilă complicitatea intelectuală, deoarece orice persoană poate să-i întărească făptuitorului hotărârea de a nu face ceea ce era obligat să facă.

O altă problemă pusă în discuție de doctrină este situația când o persoană ajută pe un complice la efectuarea activității îndeplinite de acesta: acea persoană trebuie să fie socotită ca un complice al compicelui sau, dimpotrivă, ca un complice mediat al autorilor infracțiunii?

S-a răspuns, cu drept cuvânt, că, întrucât complicitatea este un act de participație, iar nu o activitate ilicită penală de sine stătătoare, nu se poate vorbi de o complicitate la complicitate, fiindcă complicitatea trebuie să fie atașată unei infracțiuni.

Așadar, cel care a ajutat pe un complice devine și el un complice, însă nu al celuilalt complice, ci al autorilor infracțiunii. Când cineva ajută pe un complice, avem doi complici: unul *mediat* și altul *imediat*, situația lor fiind însă aceeași.

Concluzii

Considerăm că, din perspectiva implicațiilor teoretice și practice, activitatea compicelui ca participant la infracțiune necesită încă a fi studiată pentru a se propune soluții de calificare în diverse situații practice. În special, stabilirea unor diferențe clare între activitatea compicelui și cea a coautorului (în unele infracțiuni), complicitatea la infracțiunile comise de persoane juridice, coraportul dintre instigare și complicitatea comisă, de exemplu, prin acordarea sfaturilor sau indicațiilor ș.a.

Referințe:

1. BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: ALL Educațional S.A., 1997, p.443. ISBN 973-9229-74-3; DONGOROZ, V. *Curs de drept penal*. București: Editura Cursurilor Litografiate, 1942, p.502-503.
2. ANTONIU, G., TOADER, T. *Explicațiile Noului Cod Penal*. Vol.I. București: Universul Juridic, 2015, p.559. ISBN 978- 606-673-338-0.
3. КУЗНЕЦОВА, Н.Ф., ТЯЖКОВА, И.М. *Курс уголовного права. Общая часть*. Том 1. Москва: Зерцало, 1999, с.408. ISBN 5-8078-00-7
4. COPEȚCHI, S., HADÎRCA, I. *Calificarea infracțiunilor. Note de curs*. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015, p.308, ISBN 978-9975-53-547-2
5. VASILIU, T., ANTONIU, G., DANESȘ, Șt. ș.a. *Codul penal al Republicii Socialiste România comentat și adnotat. Partea Generală*. București: Editura Științifică, 1972, p.153.
6. Ibidem.
7. Ibidem.
8. COPEȚCHI, S., HADÎRCA, I. *Op. cit.*, p.306.

9. ПАРОВ, А.И. *Квалификация преступлений по субъективным признакам*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.116. ISBN 978-5392-17-796-7
10. Ibidem, p.123.
11. BRÎNZA, S., STATI, V. *Tratat de drept penal. Partea Specială*. Vol.I. Chișinău: Tipografia Centrală, 2015. p.326-328. ISBN 978-9975-53-469-7
12. Ibidem, p.327.
13. ГАУХМАН, Л.Д. *Квалификация преступлений: закон, теория, практика*. Москва: Центр ЮрИнфоР, 2001, с.226. ISBN 5-89158-078-0; ПАРОВ, А.И. *Квалификация преступлений по субъективным признакам*. Санкт-Петербург: Юридический центр Пресс, 2003, с.269. ISBN 978-5392-17-796-7
14. DUNGAN, P. Participația penală atipică. În: *Doctrină și jurisprudență*, 2000, nr.2, p.33-107.
15. COPEȚCHI, S., HADÎRCA, I. *Op. cit.*, p.309; ULIANOVSKI, X. *Participația penală*. Chișinău: Asociația Judecătorilor din Moldova și Centrul de Drept, 2000, p.159. ISBN 9975-9564-7-5
16. PITULESCU, I., DERȘIDAN, E. ș.a. *Dicționar explicativ și practic de drept penal și procesual penal*. București: S.C. Național Rom S.A., 2000, p.235. ISBN 973-9459-91-9
17. PAVEL, D. Probleme ale participației penale II. În: *R.R.D.*, 1978, nr.4, p.31-36.
18. Ibidem.
19. Ibidem.
20. RADU, R.H. *Participația în dreptul penal*. București: C.H. Beck, 2013, p.175. ISBN 978-606-18-0194-7
21. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la aplicarea legislației referitoare la răspunderea penală pentru infracțiunile de corupție*, nr.11 din 22 decembrie 2014// www.jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=248.
22. RADU, R.H. *Op. cit.*, p.176.
23. Hotărârea Plenului Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova *Cu privire la practica judiciară în procesele penale despre sustragerea bunurilor* nr.23 din 28 iunie 2004. În: *Buletinul CSJ a Republicii Moldova*, 2004, nr.8, p.5.
24. COSTIN, I. F. *Infracțiunea complexă*. Iași: Lumen, 2007, p.107. ISBN 978-973-1703-97-8
25. BRÎNZA, S., STATI, V. *Op. cit.*, p.569.
26. Ibidem, p.569-570.
27. VASILIU, T., ANTONIU, G., DANEȘ, Șt. ș.a. *Op. cit.*, p.152.
28. RADU, R.H. *Op. cit.*, p.180-181.
29. TANOVICANU, I., DONGOROZ, V. *Tratat de drept și procedură penală*. Vol.II. București, 1925, p.520.
30. GRAMA, M. *Participanții la infracțiune și particularitățile răspunderii lor*. Chișinău: CEP USM, 2004, p.138. ISBN 9975-70-328-3
31. Ibidem.

Date despre autor:

Mariana GRAMA, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: marianagrama@gmail.com

Prezentat la 30.10.2018